

УДК 338.483(437)(091)"19"  
DOI: 10.24919/2312-2595.5/47.217825

**Володимир ФУРТІЙ**

аспірант, викладач кафедри туристичної інфраструктури та готельно-ресторанного господарства, ДВНЗ «УжНУ», вул. Українська, 19, м. Ужгород, Україна, індекс 88000 ([vovafurtiy@gmail.com](mailto:vovafurtiy@gmail.com))

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2615-4895>

**Бібліографічний опис статті:** Фуртій, В. (2020). Туристичний потенціал та інфраструктура Богемії у період Першої республіки. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 5/47, 235–249. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217825>.

## ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ІНФРАСТРУКТУРА БОГЕМІЇ У ПЕРІОД ПЕРШОЇ РЕСПУБЛІКИ

**Анотація. Мета.** У статті проаналізовано історію розвитку туристичного потенціалу Чехословаччини (1918–1938) на прикладі регіону Богемія. Автором розглянуто історичний процес формування туристичної інфраструктури зазначеної території та її позитивний вплив на розвиток «туристичного руху», який, зрештою, став різновидом патріотичного, культурного й економічного життя чехословацького суспільства. **Методологія дослідження.** Під час здійснення дослідження автор керувався засадами позитивістської історії. Для розв'язання наукових завдань, що стосуються комплексного аналізу дослідження туристичного потенціалу та інфраструктури чехословацького краю Богемія у період Першої республіки (1918–1938) застосовано наступні наукові методи, зокрема: логічний та аналітичний, метод узагальнення, метод систематизації та класифікації, метод дедукції та індукції, метод синтезу й аналізу, метод порівняння, метод історизму тощо. **Наукова новизна.** Уперше в українській історіографії розглянуто історичний процес формування та розвитку туристичного потенціалу Богемії, який розпочався в епоху се-

© Володимир Фуртій, 2020

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

редньовіччя та досягнув свого розквіту на рубежі XIX і XX ст. У статті комплексно розглядаються чинники, які сприяли появі «літнинського» та курортного туризму на території чеських земель. Також автором проаналізовано історію виникнення туристичного «серця» Богемії – «Чеського раю». **Висновки.** Доведено, що туристичний потенціал Богемії розвивався протягом багатьох століть і був представлений у період Першої республіки заповідником «Чеський Рай», численними історико-культурними та природними пам'ятками, а також значними рекреаційними ресурсами. Наявність термальних джерел на території західночеських земель сприяла появі оздоровчих бальнеологічних та туристичних курортів у Карловарському краї, які зберегли популярність й до наших днів.

**Ключові слова:** туризм; Чеський рай; Богемія; західночеські курорти; Турнов; Клуб чеських туристів; Клуб чехословацьких туристів.

### **Volodymyr FURTIY**

Postgraduate Student, Lecturer, Department of Tourist Infrastructure and Hotel and Restaurant Management, Uzhhorod National University, 19 Ukrainka Str., Uzhhorod, Ukraine, postal code 88000 ([yovafurtiy@gmail.com](mailto:yovafurtiy@gmail.com))

**ORCID:** <http://orcid.org/0000-0003-2615-4895>

**To cite this article:** Furtiy, V. (2020). Turystychnyi potentsial ta infrastruktura Bohemii u period Pershoi respubliky [Tourist potential and infrastructure of Bohemia in the period of the First republic]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 5/47, 235–249. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.5/47.217825> [in Ukrainian].

## **TOURIST POTENTIAL AND INFRASTRUCTURE OF BOHEMIA IN THE PERIOD OF THE FIRST REPUBLIC**

**Summary. Purpose.** The article analyzes the history of the development of the tourist potential of Czechoslovakia (1918–1938) on the example of the Bohemia region. The author considers the historical process of formation of the tourist infrastructure of this territory and

*its positive impact on the development of the "tourist movement", which eventually became a kind of patriotic, cultural and economic life of Czechoslovak society. **Research methodology.** During the study, the author was guided by the principles of positivist history. The following scientific methods were used to solve scientific problems related to the complex analysis of the study of the tourist potential and infrastructure of the Czechoslovak region of Bohemia during the First Republic (1918–1938), in particular: logical and analytical, generalization method, systematization and classification method, method deduction and induction, method of synthesis and analysis, method of comparison, method of historicism, etc. **Scientific novelty.** For the first time in Ukrainian historiography, the historical process of formation and development of the tourist potential of Bohemia is considered, which began in the Middle Ages and reached its heyday at the turn of the XIX and XX centuries. The article comprehensively considers the factors that contributed to the emergence of "summer" and resort tourism in the Czech lands. Also, the author analyzes the history of the tourist "heart" of Bohemia – "Czech Paradise". **Conclusions.** It has been proven that the tourist potential of Bohemia has developed over many centuries and was represented during the First Republic by the Czech Paradise Reserve, numerous historical, cultural and natural monuments, as well as significant recreational resources. The presence of thermal springs in the western Czech lands contributed to the emergence of health resorts and tourist resorts in the Karlovy Vary region, which have remained popular to this day.*

**Key words:** *tourism; Czech paradise; Bohemia; western Czech resorts; Turnov; Czech tourists club; Czechoslovak tourists club.*

**Постановка проблеми.** Наукове дослідження присвячене розвитку туристичного потенціалу Богемії та його впливу на процес формування чехословацького туристичного руху у період 1918–1938 рр. Також проблематика теми зумовлена тим, що дослідження феномену чехословацької «туристики» недостатньо досліджено у вітчизняній історіографії, тому основу зазначеного дослідження складають чеськомовні джерела. Суть зазначеного феномена полягала насамперед у тому, що туризм став національно-патріотичним явищем чеського, а згодом чехословацького суспільства. Це історичний приклад для нашої держави, як за допомогою туристичного руху чеський народ пройшов на рубежі XIX–XX ст. шлях до здобуття незалежності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Відзначимо, що наукових праць, які комплексно досліджують розвиток туризму у Чехословаччині, вкрай мало. Переважна кількість публікацій стосується становлення туристичного руху на Підкарпатській Русі у період 1918–1938 рр. Із них ми можемо зробити судження щодо розвитку чехословацької «туристики» у зазначений час на території Богемії. Аналіз вітчизняних публікацій засвідчує те, що у зазначеній проблематиці переважають дослідження закарпатських науковців. Вважаємо, що такий інтерес дослідників зумовлений насамперед тим, що Закарпатська область була автономною територіальною одиницею у складі Чехословаччини. Серед кола публікацій щодо розглядуваної тематики, ми можемо виділити дослідження Р. Корсака (Корсак, 2017), Б. Носи (Носа, 2017). У них автори комплексно досліджують розвиток туризму на Підкарпатській Русі у чехословацький період. Зі свого боку, зазначимо, що дослідження туристичного потенціалу Богемії притаманне чеським науковцям. Серед них можна виділити праці К. Чермака (Čermák, 2005), К. Сокола (Sokol, 1988) та ін.

**Мета статті.** Комплексно дослідити туристичний потенціал та інфраструктуру Богемії, визначити передумови успішного розвитку туризму у Богемського краю у період Першої республіки (1918–1938).

**Виклад основного матеріалу.** Аналізуючи туристичний потенціал зазначеної території у період Першої республіки, маємо констатувати, що чеські землі історично представляють такі регіони: Богемію, Моравію та Сілезію. Із часів середньовіччя вони були територіальними одиницями, що підпорядковувалися Чеській Короні. У науковій літературі зазначені території часто називають чеськими історичними землями. Із 1348 до 1918 р. ці регіони складала «ядро» земель Чеської Корони. Цілісним терміном «чеські землі» позначали всі території Чеського Королівства, Маркграфства Моравії (Великого Графства Моравії) та Герцогства Сілезії. Сьогодні зазначеним терміном позначають землі Богемії, Моравії та Сілезії (Wihoda, 2015, s. 24–26).

Чехословацька Республіка (28 жовтня 1918 р.) виникла на території історичних чеських земель – Богемії, Моравії, Чеської Сілезії, Словаччини («Верхня Угорщина») та Підкарпатської Русі. Історично туристичний потенціал Богемії чехословацького періоду

був представлений заповідником «Чеський (Богемний) рай» (нім. *Böhmisches Paradies*). Це назва району у центральній частині регіону Пойзержі, який відрізняється високою концентрацією природних та історичних пам'яток. Назва «Чеський рай» спочатку стосувалася Літомержицького району (сьогодні його називають «Садом Богемії»), населеного німецькомовним населенням. Серцем заповідника традиційно вважається місто Турнов (Ліберецький край), розташоване на півночі історичної області Богемія. Офіційна назва «Чеський рай» з'явилася у другій половині XIX ст. Гостей, які відвідали курорт Седміхорки, часто згадують як авторів терміна, але перше документоване використання зазначеної назви походить від чеського дослідника В. Дуріча з 1886 р. (Durych, 1886).

Концепція «Чеський рай» активно розроблялася наприкінці XIX ст. членами Клубу Чеських туристів у Турнові. Краса тамтешніх пейзажів, лісів, невеликих долин, замків і палаців, скель та ставків набула широкої популярності під час організації туристичних подорожей. Відомо, що у XVIII ст. місцеві мешканці Літомержице і Тепліце називали своє оточення «Богемним раєм». Водночас зауважимо, що мешканці прикордонної території також називали «Богемія» північночеський регіон, але тут термін «Чеський (Богемний) рай» не використовувався, ймовірно, тому, що ці місця були заселені німцями (Filip, 1947, s. 19–22).

У другій половині XIX ст. термін «Чеський рай» прижився навколо міст Турнова, Їчіна та Мніхова, завдяки чеській інтелігенції, яка проводила вільний час на курорті Седміхорки (був відкритий у 1842 р.). Серед відпочивальників можна назвати відомих чеських письменників С. Чеха та А. Їрасека і чеського художника М. Алеша. У своїй творчості вони оспівали райську красу цього регіону. Зокрема, чеській історії добре відоме душевне ставлення до «Чеського раю» поета Карела Гінека Махи. Красу Богемії він оспівав у своїх новелах. За його словами, він часто бував у селі Буковина поблизу місцевості Груба Скала, де народилася і проживала його любов А. Врабчова (1816–1882), співачка, арфістка і натхненниця низки його поетичних творів (Кїар, 2007, s. 10).

У 1891 р. напередодні створення Клубу Чеських туристів у м. Турнові Й.З. Прїл опублікував «Путівник по Чеському раю:

Турнов, Валдштейн, Груба Скала, Троскі і Лазне Седміхорки» (Průvodce Českým rájem: Turnov, Valdštejn, Hrubá Skála, Trosky a Lázně Sedmihorky) у якому детально надав інформацію про всі перераховані туристичні об'єкти. Пізніше (1927) однією з найвідоміших публікацій цього жанру став «Путівник по Турнову, Центру Чеського раю» (Průvodce Turnovem, střediska Českého ráje) проф. Й. Гербста, який на кілька років раніше (1922) написав підручник «Турнов» (Turnov). Рекламу регіону «Чеський рай» не обмежилася виготовленням листівок. Із кінця XIX ст. популяризується картографічна продукція. Спочатку карти місцевості «Чеський рай» виготовляли місцеві вчителі, оскільки надрукувати їх, наприклад, Військово-географічним інститутом у Відні було б дуже дорого для КЧТ Турнова. Так, у 1896 р. вчитель Ф. Роштейнскі склав одну велику та дві малі карти околиць Турнова, які мали служити туристам для орієнтування у Турновському краї та у «Чеському раю» (Sokol, 1988, s. 14).

У 1906 р. члени КЧТ у Турнові замовили у Військово-картографічному інституті у Відні триста карт району Турнова у масштабі 1: 25 000. Вони зробили їх у п'яти кольорах і заплатили за них 2 400 крон. Із зазначеної суми 1 000 крон профінансувала районна рада м. Турнов, а іншу – шкільна рада. У 1908 р. КЧТ розмістив дві великі карти у ратуші та у готелі «Славіє», а через три роки видав детальну кольорову карту «Чеського раю», у якому було перелічено всі розмічені стежки. У 1912 р. КЧТ Турнова розмістив перед вокзалом велику карту місцевості «Чеський рай» (Sokol, 1988, s. 119–120).

Після створення Чехословацької Республіки, 30 листопада 1919 р. у Турнові було проведено консультативне засідання профспілок північночеського та східночеського регіонів з метою заснування жупи «Чеський рай». На зустріч були запрошені представники чехословацьких профспілок міст Турнов, Млада Болеслав, Їчін, Нова Пака, Мнічово Градіште. У зв'язку із туристичним потенціалом зазначеної території та розвитком туризму, присутніми було прийнято рішення створити жупу «Чеський рай». Голова Клубу Чехословацьких туристів проф. Кропачек пояснив важливість цього туристичного проекту. Також учасники погодили створити осередок клубу у м. Турнові, що мало на меті посилити

зусилля для створення нових об'єднань Клубу Чехословацьких туристів (Markvart, 2006, s. 151–154).

На липневому засіданні 1923 р. повіту було обговорено поліпшення дорожньої ситуації та затверджено редакційну комісію, щоб скласти новий путівник по «Чеському раю». Через рік було затверджено так званий «внесок жупи» у розмірі однієї корони, яку сплачував кожен член департаменту жупи. Окрім зазначеного, також обговорювалося питання щодо організації поїздок та турів. Було погоджено будівництво нового семикімнатного котеджу «Рієгрови» на горі Козаков. Урочисте закладення фундаментного каменю здійснив проф. Кропачек (Sokol, 1988, s. 137–138).

Клуб Чехословацьких туристів (КЧТ) Турнова займався популяризацією цілого регіону «Богемний край». Він інформував громадськість та надавав мандрівникам матеріали – туристичні карти, плакати та путівники, які допомагали орієнтуватися у регіоні, інформувати про туристичні ресурси та інфраструктуру у конкретному районі «Чеського раю». Туристи могли придбати всі ці матеріали разом із листівками «Чеського раю» на дільницях Клубу Чехословацьких туристів (КЧТ) або у так званих туристичних бюро, якими керував клуб у м. Турнові. Найвідомішим інформаційним бюро Турнова, що функціонувало безпосередньо на залізничному вокзалі, керував у 1920-х рр. головний редактор видання «Пойзержські лісті» (Požizerské Listy), В. Кудрнач. Він популяризував та підтримував розвиток туризму у Турновському краї. Окрім реклами регіону, інформаційні бюро розглядали запити, надавали інформацію стосовно туристичної інфраструктури «Чеського раю», бронювали літні квартири та вели облік відвідувань туристичних об'єктів. Зокрема, у 1911 р., за матеріалами згаданого нами видання «Пойзержські лісті» (Požizerské Listy), власник туристичних бюро домовлявся із деякими празькими книгопродавцями про створення філії бюро «Чеський рай» у м. Прага, де було б представлено регіон Турнова («Rozvoj turistiky v "Českém ráji"», 1911, s. 1–2).

Транспортна інфраструктура мала важливе значення для розвитку туризму Богемії та збільшення кількості відвідувачів «Чеського раю». Як ми вже зазначали, з середини XIX ст. поїзди були основним транспортним сполученням між окремими туристичними напрямками. Клуб Чехословацьких туристів (КЧТ) Турнова

прагнув відновити так звані екскурсійні поїзди, які доповнювали б щоденні сполучення поїздів влітку. Їх маршрут проходив переважно із Праги до Турнова і назад. У 1893 р. КЧТ Турнова разом з центральним празьким клубом подали заявку до штабу Північної залізниці для відновлення екскурсійних поїздів з Праги до Турнова і назад. Зазначеному сприяла збудована оглядова вежа на Копаніні та замку Фрідштейн. Екскурсійні потяги користувалися великою популярністю у туристів. КЧТ Турнова також намагався поліпшити ситуацію навколо розкладу руху поїздів, оскільки було дуже мало сполучень з деякими туристичними центрами Богемії, що часто не влаштовувало мешканців Турнова та туристів (Кйар, 2007, s. 84–87).

Із кінця XIX ст. КЧТ активно займався розбудовою гостинної інфраструктури у Богемії. Зокрема, для учнів та студентів будувалися так звані студентські гуртожитки, що часто були безкоштовними, а адміністратори забезпечували гостей харчуванням. Деякі бідні учні та студенти отримували безкоштовний сніданок або вечерю. Це стало дуже позитивним розвитком у туристичній галузі. Що стосується «Чеського Раю», то у м. Турнов також був збудований студентський гуртожиток. Осередку клубу навіть вдалося створити фонд підтримки студентів, який давав можливість з року у рік збільшувати кількість ночей проживання. У 1920-х рр. студентський гуртожиток можна було побачити навпроти місцевої ратуші на вулиці «Їчінка» (Jičínská), у корчмі «У Їісли» (U Jislů). Тут можна було розмістити близько сотні людей. На той час адміністратором був Й. Жірош. Найбільший сезон заселення студентами тривав приблизно із квітня до липня. Ще один туристичний гуртожиток був збудований у турновській Славії. У чехословацький період зазначені притулки користувалися значною популярністю й серед закордонних туристів, про що свідчать численні позитивні відгуки мандрівників у «Чеському Раї». Загальний перелік чинних притулків та літніх квартир регулярно публікувався у «Часописі туриста» (Sokol, 1988, s. 24–25).

У період Першої республіки дуже відомим став «літнинський» курорт «Сенограбі» (Senohraby), розташований на залізничному маршруті «Прага – Бенешов». У XIX ст. Сенограбі належав селу Мірошовіце. Адміністративна відокремленість від Мірошовіце відбулася у 1897 р. Досліджуючи історію курорту «Сенограбі»



чехословацького періоду, для нас є очевидним, що із самого початку це був продуманий хід підприємців залучати гостей до села та заробляти гроші на їх відпочинку. Однак незабаром гостям було замало насолодитися прекрасним пейзажем та грибами у місцевих лісах. Тому у 1899 р. була створена «Декоративна» спілка для Сенограбі та його околиць (Okrašlovací spolek pro Senohraby a okolí). Основні її зусилля спрямовувалися на те, щоб курорт Сенограбі, найкраще відповідав потребам літнього відпочинку. Антонін Пупп став першим головою асоціації, а також виконував функції керуючого директора, реєстратора та скарбника (Prášek, Wiesenberger, & Dvořák, 1909, s. 57–61).

У роки Першої республіки курорт «Сенограбі» повністю використовував свою славу, створену у довоєнний період. З моменту останнього перепису населення у 1910 р. (284 осіб) кількість жителів та будинків зростала, і ця тенденція тривала протягом існування Чехословацької республіки (1921 р. – 448 осіб, 1930 р. – 539). Успіх богемського курорту «Сенограбі» полягав насамперед у зусиллях кількох підприємців, які, не вагаючись, купували численні земельні ділянки навколо селища та будували на них вілли для відпочинку за власні кошти. Таким чином, Сенограбі на початку 1920-х рр. вже належали до традиційних курортів Богемії, що мали відмінну репутацію. Багато гостей полюбили цей регіон і продовжували приїжджати сюди. Але найбільший поштовх у розвитку курорту відбувся у 1930-х рр. завдяки зусиллям підприємця Й. Роя, який купив готель «Грушов» (1930) і перейменував його у готель «Валенсія». Й. Роя, будучи членом «Чехословацького кінного товариства» (Československé jezdecké společnosti), зміг залучитися фінансовою підтримкою новоствореної організації – «Товариство кінного спорту у Сенограбі» (Sportovní jezdecké společnosti v Senohrabech). Це було некомерційне товариство із 35-ти членів, що володіло школою верхової їзди. Спортивне товариство проводило атракціони у цьому районі, а в літку організовувало кінні забіги, які проходили на ландшафтному лузі у рамках так званих днів верхової їзди. Це зробило перебування гостей у Сенограбі більш цікавим. Крім того, сюди почали приїжджати відпочивальники, зацікавлені у верховій їзді (Rajlich & Sehnal, 1993, s. 42–52).

Уважаємо, що причину спроб успіху та бажання зробити курорт «Сенограбі» більш привабливим для туристів потрібно шукати не лише у прагненні заробити гроші, а й у загальній атмосфері того часу. На рубежі 1920-х та 1930-х рр. світова економічна криза, погрожувала «літнинському» туризму. Тому завдяки винахідливості Й. Роя туризм у Богемії продовжував розвиватися, а разом із ним також з'явилося нове покоління підприємців.

Безсумнівно, туристичний потенціал Богемії представлений курортами західної Чехії. Історія міст-курортів у цьому регіоні сягає XI ст., але значний їх розвиток відбувається лише на рубежі XIX–XX ст. завдяки прогресу у науці та техніці. Особливо це стосується таких відомих західночеських курортів, як Карлові Вари, Маріанські Лазне або Франтішкові Лазне, які з часом стали загальновідомими і про них говорили по всій Європі. Також у цей період виникла концепція бальнеології. Кінець XIX і початок XX ст. називається «Золотим часом» для богемських курортів (Burachovič, 2001, s. 147).

Перша світова війна негативно вплинула на розвиток туризму у західночеських курортах. Зміни у соціально-економічному житті, що були пов'язані із війною у Європі, призвели до переривання безперервного розвитку курортів. Зазначені тенденції, ще зберігалися безпосередньо у повоєнний період. Через економічні та соціальні зміни також зникла частина постійної «курортної» клієнтури. Але не менш важливе значення на розвиток туризму мав розпад Австро-Угорщини та утворення Чехословаччини. Зазначений чинник впливав на політичне становище чесько-німецького співіснування. Навесні 1919 р. у Карлових Варах відбулися криваві сутички між німецьким населенням і чехословацькою армією. Протягом 1920-х рр. напружена атмосфера вщухла. Поступове відновлення економіки сприяло відновленню діяльності курортів. Цьому сприяло введення авіаційного транспортного сполучення у другій половині 1920-х рр. до Маріанських Лазнів та до Карлових Вар (Rajlich & Sehnal, 1993, s. 66).

Багатообіцяючі роки повернення до минулої слави богемських курортів були різко перервані світовою економічною кризою, яку вона викликала для Західночеського регіону. Криза негативно вплинула загалом на прикордонний регіон, значна частина якого була зосереджена на виробництві товарів народного спожива-

ння, такі як порцеляна, скло, ювелірні та текстильні вироби. Через драматичну ситуацію в Європі спостерігалось значне падіння туристичних потоків. Криза суттєво відроджувала чесько-німецький антагонізм та посилювала діяльність античехословацьких політичних партій. Зростаюча економічна могутність нацистської Німеччини підтримувала та вражала дедалі більші частини німецьких меншин у Чехословаччині. У результаті, Західна Чехія, включаючи курортну зону, у кінці 1930-х рр. стала оплотом судетсько-німецьких політичних організацій. Напруженість на західному кордоні та симпатії громадськості до нацистської Німеччини, діяли у курортних містах Богемії контрпродуктивно і відбивали бажання гостей їх відвідувати (Brandes, 2012, s. 47–80).

У час анексії Судетської області (1938) економічна ситуація у західночеських курортах була катастрофічною. У результаті це призвело до примусового адміністрування та продажу туристичних підприємств. Також необхідно відзначити, що у курортній справі величезну роль відіграла єврейська національна меншина, точніше єврейський капітал. Після окупації відбулася перша велика хвиля вимушених змін власності. У середині 1939 р. у курортному секторі західночеських земель було 567 підприємств із загальною кількістю 20 711 ліжок, з яких євреям належало 137 підприємств (6 830 ліжок). Багато готельних господарств не виконували своє призначення під час окупації і зрештою їх доводилося закривати. Так, у 1913 р. Карлові Вари відвідали 65 000 гостей, Маріанське Лазне – 30 000 гостей та Франтішкові Лазні майже 15 000 гостей. У 1938 р. кількість курортних гостей зменшилась до 28 000 у Карлових Варах, у Маріанських Лазнях приблизно до 10 500 та у Франтішкові Лазнях до 6 400 гостей (Osterloh, 2010, s. 43).

На додачу відзначимо, що західночеські курорти завдяки тоталітарному та расистському характеру нацистського режиму опинилися у міжнародній ізоляції. Переважна більшість їх клієнтів були мешканцями Німеччини. Друга світова війна мала дуже серйозні наслідки для розвитку курортів. Більшість санаторіїв та пансіонатів було перетворено на лікарні та лазарети. Ремонт і обслуговуванням санаторно-курортних закладів багато разів нехтували. Також були серйозні проблеми із забезпеченням продуктами харчування. Їх відсутність спричинила голод у курортних містах.

Через ці події спостерігалось величезне зменшення відпочивальників. Судетська область стала «зенітним укриттям імперії». Під час війни території курортних зон ставали відділеннями концтаборів, що обслуговували виробництво війни (Schönbach, 1993, s. 145–157).

Ситуація змінилася після того, як американські військові звільнили Франтішкові Лазне, Кінжварт і Маріанське Лазне, а 11 травня 1945 р. Червона армія вступила на територію Карлових Вар. Карловарський край, як і вся країна опинилися у зоні радянської окупації (Marek, 2000, s. 151–180).

**Висновки і перспективи.** Туристичний потенціал Богемії розвивався історично протягом багатьох століть і був представлений у період Першої республіки заповідником «Чеський Рай», численними історико-культурними та природними пам'ятками, а також значними рекреаційними ресурсами. Наявність термальних джерел на території західночеських земель сприяла появі оздоровчих бальнеологічних та туристичних курортів у Карловарському краї, які зберегли популярність й до наших днів.

Завдяки достатній кількості вихідного наукового матеріалу у Чеській Республіці, історію «чехословацької туристики» можна визнати дуже перспективною науково-дослідною сферою. Пропонована розвідка може бути своєрідним показником майбутніх наукових пошуків, з якого дослідники історії чехословацького туризму можуть вивчати маловідомі історичні аспекти. Зокрема, часткові запитання ставлять проблему складних та іноді суперечливих відносин Клубу чехословацьких туристів і найстарішого чеського туристичного об'єднання «Pohorká jednota Radhošť», недослідженим залишається питання створення чехословацької туристичної громади у контексті створення окремих організаційних спортивних структур фізичної культури Чехословацької націонал-соціалістичної партії або конкретизація позиції та ідеології Союзу туристів чехословацьких робітників.

#### Джерела та література

Корсак, Р. (2017). Історія формування туристичної привабливості Закарпатської області. *Східноєвропейський історичний вісник*, 4, 142–148. doi: 10.24919/2519-058x.4.111475.

- Носа, Б.** (2017). Особливості розвитку туризму на Закарпатті у чехословацький період (1918–1938 pp.). *Східноєвропейський історичний вісник*, 4, 123–131. doi: 10.24919/2519-058x.4.111471.
- Brandes, D.** (2012). *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*. Praha: Argo.
- Burachovič, S.** (2001). *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí. Karlovy Vary at the turn of the millennium*. Karlovy Vary: Magistrát města Karlovy Vary.
- Čermák, K.** (2005). *Putování po Zlaté stezce Českého ráje*. Jilemnice.
- Durych, V.** (1886). *Z Českého ráje: Podnázevcestopisné kresby Václava Durycha*. Hradci Králové.
- Filip, J.** (1947). *Dějinné počátky Českého ráje*. Praha.
- Kňap, J.** (2007). *Zlatá stezka Českého ráje. Putování po přírodních krásách a historických zajímavostech*. Praha.
- Marek, J.** (2000). Pláže Omaha do Karlových Varů. *Historický sborník Karlovarska*, VIII, 151–180. Karlovy Vary.
- Markvart, K.** (2006). Značené turistické trasy v Českém ráji. Historie, současnost, výhled do budoucnosti. *Z Českého ráje a Podkrkonoší*, supplementum 11. Semily.
- Mukařovský, J., & Pohorský, M.** (1961). *Dějiny české literatury. I vyd. Svazek 3: Literatura druhé poloviny devatenáctého století*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Osterloh, J.** (2010). *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938–1945*. Praha: Argo.
- Prášek, J., Wiesenberger, E., & Dvořák, O.** (1909). Průvodce po okolí Senohrab a Posázaví. *Ku paměti na desítiletou činnost Okrašovaciho spolku pro Senohraby a okolí*. Praha.
- Rajlich, J., & Sehnal, J.** (1993). *Vzduch je naše moře: Československé letectví 1918–1939*. Praha: Naše vojsko.
- Rozvoj turistiky v «Českém ráji». (1911). *Listy Pojizerské*, 26 (18), 1–2. Turnov.
- Schönbach, R.** (1993). Nálety na Karlovy Vary v roce 1944 a 1945. *Historický sborník Karlovarska*, I, 145–157. Karlovy Vary.
- Sokol, K.** (1988). *100 let turistiky 1888–1988*. Hradec Králové.
- Turnov a okolí: Krása našeho domova. (1912). *Měsíčník pro okrašlování, zalesňování a pro ochranu domoviny* (Roč. 8). Praha.
- Wihoda, M.** (2015). *První česká království*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

### References

- Korsak, R.** (2017). Istoriia formuvannia turystychnoi pryvablyvosti Zakarpatskoi oblasti [History of formation of tourist attraction of Zakar-

- patia region]. *Skhidnoevropeiskyi istorychnyi visnyk – Eastern European Historical Bulletin*, 4, 142–148. doi: 10.24919/2519-058x.4.111475 [in Ukrainian].
- Nosa, B.** (2017). Osoblyvosti rozvytku turyzmu na Zakarpatti u chekhoslovenskyi period (1918–1938 rr.) [Features of tourism development in Transcarpathia in the Czechoslovak period (1918–1938)]. *Skhidnoevropeiskyi istorychnyi visnyk – Eastern European Historical Bulletin*, 4, 123–131. doi: 10.24919/2519-058x.4.111471 [in Ukrainian].
- Brandes, D.** (2012). *Sudetští Němci v krizovém roce 1938 [Sudetští Němci v krizovém roce 1938]*. Praha: Argo [in Czech].
- Burachovič, S.** (2001). *Karlovy Vary na přelomu tisíciletí [Karlovy Vary at the turn of the millennium]*. Karlovy Vary: Magistrát města Karlovy Vary [in Czech].
- Čermák, K.** (2005). *Putování po Zlaté stezce Českého ráje [Travel on the Golden Path of the Czech Paradise]*. Jilemnice [in Czech].
- Durych, V.** (1886). *Z Českého ráje: Podnázevcestopisné kresby Václava Durycha [From České raj]*. Hradci Králové [in Czech].
- Filip, J.** (1947). *Dějinné počátky Českého ráje [The real beginnings of the Czech Paradise]*. Praha [in Czech].
- Kňap, J.** (2007). *Zlatá stezka Českého ráje. Putování po přírodních krásách a historických zajímavostech [The golden path of the Czech Paradise. Travel through natural beauties and historical attractions]*. Praha [in Czech].
- Marek, J.** (2000). Z pláže Omaha do Karlových Varů [From Omaha beach to Karlovy Vary]. *Historický sborník Karlovarska – Historical anthology of Karlovy Vary*, VIII, 151–180. Karlovy Vary [in Czech].
- Markvart, K.** (2006). Značené turistické trasy v Českém ráji [Significant tourist routes in České raj]. *Z Českého ráje a Podkrkonoší – From Bohemian Paradise and the Giant Mountains*, supplementum 11. Semily [in Czech].
- Mukařovský, J., & Pohorský, M.** (1961). *Dějiny české literatury. 1. vyd. Svazek 3: Literatura druhé poloviny devatenáctého století [Works of Czech literature. 1st ed. Vol. 3: Literature of the second half of the nineteenth century]*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd [in Czech].
- Osterloh, J.** (2010). *Nacionálněsocialistické pronásledování Židů v říšské župě Sudety v letech 1938–1945 [National Socialist Studies of Jews in the Parish of Riga Sudetenland in the years 1938–1945]*. Praha: Argo [in Czech].
- Prášek, J., Wiesenberger, E., & Dvořák, O.** (1909). Průvodce po okolí Senohrab a Posázaví [Leaders around Senohrab and Posázaví]. *Ku*

*patěti na desetiletou činnost Okrašlovacího spolku pro Senohraby a okolí – Remember the ten-year activity of the Ornamental Association for Senohraby and its surroundings.* Praha [in Czech].

**Rajlich, J., & Sehnal, J.** (1993). *Vzduch je naše moře: Československé letectví 1918–1939 [The air is our sea: Czechoslovak aviation 1918–1939]*. Praha: Naše vojsko [in Czech].

Rozvoj turistiky v «Českém ráji» [Development of tourism in the Czech Paradise]. (1911). *Listy Pojizerské – Letters of Pojizerská*, 26 (18), 1–2. Turnov [in Czech].

**Schönbach, R.** (1993). *Nálety na Karlovy Vary v roce 1944 a 1945 [Raids on Karlovy Vary in 1944 and 1945]*. *Historický sborník Karlovarska – Historical anthology of Karlovy Vary*, I, 145–157. Karlovy Vary [in Czech].

**Sokol, K.** (1988). *100 let turistiky 1888–1988 [100 years of tourism 1888–1988]*. Hradec Králové [in Czech].

Turnov a okolí: Krása našeho domova [The beauty of our home]. (1912). *Měsíčník pro okrašlování, zalesňování a pro ochranu domoviny – Monthly magazine for beautification, afforestation and homeland protection* (Vol. 8). Praha [in Czech].

**Wihoda, M.** (2015). *První česká království [The first Czech kingdom]*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny [in Czech].

*Стаття надійшла до редакції 16.10.2020 р.*